

/Elhangzott 2014. április 11-én, az iskolai megemlékezésen/

Tisztelt Vendégeink, Tisztelt Tanáraink, Diákjaink, Tisztelt Megemlékezők!

A holokauszt magyar nemzeti ügy. A nemzet testéből kiszakították több százezer, az állampolgári és nemzeti közösséghez hű honfitársunkat. Az állam jogszabályokkal szorította ki polgárainak egy részét (1938-41) a gazdasági-politikai életből, majd javaiktól megfosztva, állati körülmények közé zárta őket, végül átadta a német megszálló hatalomnak, amely a határainkon túli megsemmisítő-táboraiba szállította őket. Ez az állami eszközökkel végrehajtott tömeges kirekesztés egyedülálló a magyar nemzet történelmében. Váratlan is volt az átélőknek, hiszen a magyar történelem elsősorban a befogadás, az etnikai-vallási sokszínűség ezeréves történelme...

Mind az ezeréves „befogadás”, mind a rövid időre „kirekesztés” történelme a történeti kutatás állandó tárgya. A kutatás nemcsak a holokauszt, a zsidóság kiszorításának „miért”-jeire irányíthatja figyelmünket, hanem ráirányíthatja mai társadalmi-gazdasági gyengeségünk egyik eredőjére is. Nemcsak erkölcsi, hanem gazdasági tehertételeinkre is. A zsidóság állami úton történt kirekesztésével ugyanis a gazdasági-értelmiségi középosztály egyik legaktívabb rétege veszett oda. Máig hat az, hogy szétrombolták a vidéki gazdasági élet hajszáleréit, megsemmisítették a kisvállalkozók dinamikus tömegét. Amit azután követett az állam ismételt szomorú szerepvállalása a további kollektív kirekesztések gyakorlatában: 1945-46-ban következett a németnek minősítettek kitelepítése, majd a politikai és osztályalapon végrehajtott kirekesztés („kulákok”, „osztályidegenek” stb.). A magyar állampolgári közösség a társadalmunkat mindennapjaiban működtető, kiválóan képzett csoportjait veszítette el...

Napjaink történelme mutatja, hogy a magyar társadalom máig nem heverte ki, nem dolgozta fel lelkileg a kirekesztések ezen történelmi sorozatát. És ezek között is a legszörnyűbbet: az 1944. évi deportálások, tömeges gyilkosságok emlékét. Amely a zsidóknak minősített állampolgár- és

nemzettársaink megkülönböztetésével kezdődött, s folytatódott azzal, hogy átengedtük őket egy olyan idegen hatalomnak, amely példátlan embertelenséggel elpusztította őket ...

A nemzeti szocializmus éveiben nem volt egységes az európai zsidóság helyzete. Miközben a környező országok zsidó polgárai már különböző gettókbán, táborokban elkülönítve éltek, a magyar zsidóság túlnyomó része még – több-kevesebb korlátozással ugyan – de az ország határain belül élhetett annak ellenére, hogy Magyarország az első államok közé tartozott, amelyek a „*numerus clausus*”-szal 1920 szeptemberében zsidóellenes törvényt vezettek be. Ezzel szemben a Kállay kormány 1942 decemberében és 1943 áprilisában is még visszautasította a zsidókérdés „végleges megoldására” vonatkozó német kívánságot.

A Magyarországon élő zsidók sorsa nem volt egységes. 1941 augusztusában magyar karhatalmi szervek az itt élő „hontalan” zsidókat először Körösmező közelében internálják, majd átadják őket a német SS hatóságoknak. Ezek 1941. augusztus 27-28-án 23 600 személyt, köztük kb. 18 000 Magyarországról kitelepített zsidót megölnek Kamenyec-Podolszkij mellett. 1942 januárjában – újvidéki megtorlásként – partizán akciók ürügyével, mintegy 800-1 000 zsidót is megöltek. A katonaköteles zsidók többségét 1942 áprilisától munkaszolgálatra vezényelték, főleg Ukrajnába. A kb. 50 000 főből 6 000-7 000 tér vissza, veszteségük jóval meghaladja a nem zsidó katonai veszteségeket.

A magyar polgári zsidóság áldozatait két nagyobb csoportba lehet osztani. Az egyik csoportot a vidéki zsidóság alkotta. Ide tartozott a visszacsatolt területek zsidósága is. Ezek többségét Auschwitzba deportálták néhány ezer fő kivételével, akik Ausztriába, Strasshof és Wiener Neustadt környékére kerültek. A másik nagyobb csoport Budapesten és környékén, egy része a pesti gettóban élte át a vészkorszakot. Szálasi 1944. október 15-ei hatalom-átvétele után kb. 70 000 pesti zsidó férfit és nőt a nyugati határvidék mellé hajtottak gyötrelmes gyalogmenetben az ú.n. „*Alpenfestung* (Alpesi erődítmény)” megerősítésére. Az útközben elpusztultakról igen kevés adat maradt fenn. Közülük a legismertebb nagy költőnk Radnóti Miklós.

Ha a háborús veszteségeket összehasonlítjuk, akkor a következő képet látjuk: a trianoni Magyarországon a budapesti zsidóság vesztesége 40 %, a vidékieké 80 %, az egész országé több mint 60 %. A visszacsatolt területeken ez az arány közel 80 %. Az egész akkori ország területére számítva több, mint 68 %. 564 507 ember! Döbbenetes szám!

Békéscsabai vonatkozásokról egy visszaemlékezés alapján idézzük a tényeket.

1944. április negyedikén kijött a rendelet az összes zsidó összeírásáról. A békéscsabai lista 1237 neológ és 812 ortodox személyt sorol fel. Április ötödikén rendelet jön ki, a zsidók kötelező megkülönböztető jelzéséről. Minden 6. életévét betöltött zsidó személy – nemre való tekintet nélkül – köteles volt házon kívül, jól láthatóan, varrással felerősített sárga csillagot viselni. Az iskolákban az iskolaév korábban fejeződött be, a gimnáziumi érettségi vizsgákat áprilisban tartották meg. Az akkor érettségizett 35 tanuló közül a két zsidó tanuló, Steinberger Endre kitűnő, és Gottlieb Tamás jeles eredménnyel végzett.

Május 11-én a csabai zsidóság nagy részének el kellett hagynia lakását, a kb. 2 200 főnyi zsidó lakosság a zsinagógák körüli ingatlanokba lette összeköltöztetve. A röviddel az előtt épített 4 szobás lakásunkba még további három családot és egy testvérpárt költöztettek be úgy, hogy 14 személy élt egy 3 személy részére épült házban. Édesapám számított arra, hogy kényszermunkára fognak be bennünket, ezért május 19-edikén (8 héttel a megszállás után) leszerződtetett engem inasnak az üzemében, hogy szükség esetén mondhassam, nekem szakmám van. Az összeköltözés ideje alatt naponta csak 2 órára volt szabad elhagyni a lakást a szükséges ivóvíz és élelmiszer beszerzésére. Június elején tovább romlott a helyzet, a város zsidóságát a helyi dohánybevéltő telep épületeibe tömörítették. Ha eddig kibírhatatlannak tűnt a helyzet, és ha egyáltalán lehetséges, ekkor még tovább romlott. Nagy termekben szalmazsák szalmazsák mellett, minden tisztálkodási lehetőség nélkül. A szükségletek elintézésére latrinaként egy árok és fölötte egy gerenda szolgált. Jaj volt annak aki elvesztette az egyensúlyát. A helyzetet tovább rontotta, hogy Békéscsabai zsidóságon kívül még a környező helyiségek zsidóságát is ide zsúfolták össze. Az itt töltött idő alatt a június 25-26-odiki deportálásunkig 11-en haltak meg, vagy követtek el öngyilkosságot. Annak ellenére, hogy a gettóban rövid ideig tartózkodtunk, sokunkban kitörölhetetlen emlékeket hagyott, nemcsak az életkörülmények, hanem a csendőrök brutalitása miatt is, akik az elrejtett pénzt, értékeket és a segítők neveit verték ki az áldozatokból.

Június 25-én állították össze az első deportálási vonatszerelvényt. Mivel kevés önkéntes jelentkezett, az egyik épületet lezárták, és az ott lévő kb. 700 személyt, túlnyomórészt Békéscsaba-környékieket bevagonírozták, s először Debrecenbe, majd onnan a csoportot két részre osztva részben (Tótkomlós, Orosháza, stb.) az ausztriai, Strasshof, Wiener Neustadt-ba vitték, s a másik részt pedig Auschwitzba. A következő napon, június 26-odikán, a visszamaradottakat is bevagonírozták. Vagononként 80-95 személyt zsúfoltak egybe, és a szerelvény útnak indult Auschwitz felé. Másnap Kassán a magyar vonat kíséreit németek váltották fel. Az állomás főnöke listát vezetett az áthaladó szerelvényekről. E szerint a lista szerint ezen a június 27-edikei napon 4 szerelvény haladt át az állomáson, útnak Auschwitz felé. Debrecenből 3842, Kecskemétről 2642, Nagyváradról 2819 és Békéscsabáról 3118 főt jegyeztek fel. Két nappal később Auschwitzba érkezett a vonatunk. Ezt követően kezdődtek meg az elgázosítások.

Az auschwitzi pokolról nem kell külön beszámolnom. 1945. január 27-én szabadított fel a szovjet 60. hadsereg, az 1. Ukrán Front egyik alakulata. 15 éves és 27 kiló voltam, hónapokig tartott, míg egészségileg helyrejöttem, felépültem. A felszabadulás után még 7 hónapot töltöttem különböző táborokban, szovjet vezetés alatt. Annak ellenére, hogy a mozgásszabadságunk mind a német, mind a szovjet táborokban korlátozott volt, a szovjet táborokban azonban nem voltunk brutális bánásmódnak kitéve, és életünk sem volt veszélyben. Ezt hozta a sors.

Békéscsabai visszaemlékezőnk írja:

Az egykori neológ, zsidó elemi iskola 1939. évi osztályából 16 tanuló közül 5-en éltük túl a vészkorszakot. Ezek közül D. Éva vegyes-házasságból származott, F. Lenke nem volt zsidó vallású, s csak a szombat tartása miatt járt a zsidó elemibe. Őket nem deportálták. Hárman éltük túl a deportálást, G. Márta aki Kaliforniában él, R. Judit 1948 novemberében meghalt, és én.

1944-ben a gimnáziumi osztályom 52 tanulója közül 4-en voltunk zsidók, G. Gábor és Sch. Géza József Auschwitzban vesztette el az életét, L. Péter Ausztriában, én pedig Auschwitzban éltem túl az üldöztetés éveit.

A saját halottaink után azokról, akik szintén meghalhattak volna, ha úgy alakul a sors.

A magyar kultúra olyan alakjai, akik a vészkorszak áldozatai lehettek volna, ha itthon megériük azt:

- **Rózsavölgyi Márk** (Rosenthal Markusz) 1788-1848; zeneszerző, hegedűművész, a „csárdás atyja”.
- **Bánki (Lővinger) Donát** 1859-1922; korának egyik legnagyobb gépészmérnöke, a

porlasztó feltalálója, egyetemi tanár.

- **Karinthy Frigyes** 1887-1938; író, költő, műfordító, a magyar szépirodalom kiemelkedő alakja.

- **Marczali (Morgenstern) Henrik** 1856-1940; történész, a magyar történetírás kimagasló alakja, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

- **Nagy (Grósz) Endre** 1877-1938; a pesti kabaré megteremtője, a magyar kabaré atyja.

- **Kabos (Kann) Gyula** 1887-1941; színész, humorista, a magyar filmművészet hőskorának egyik legérdekesebb alakja, filmsztár; 45 filmben szerepelt; a zsidótörvények miatt az USA-ba emigrált, ahol rövidesen meghalt.

A magyar kultúra kimagasló alakjai, akik itthon vagy emigrációban túléltek a vészkorszakot:

- **Hajós Alfréd (Guttman Arnold)** 1878-1955; az első magyar olimpiai bajnok, építész, többek között a debreceni Arany Bika Szálloda tervezője.

- **Ligeti Miklós** 1871-1944; szobrászművész, a magyar impresszionista szobrászat legjelesebb alakja; legismertebb művei az Anonymus a Városligetben és Bandholtz tábornok szobra a Szabadság téren.

- **Hevesi (Hoffmann) Sándor** 1873-1939; rendező, egyetemi tanár, dramaturg, kritikus író, műfordító, hosszú ideig a Nemzeti Színház főrendező-igazgatója.

- **Örkény István** 1912-1979; Kossuth-díjas író, a magyar groteszk megteremtője; legismertebb műve a Tóték.

- **Molnár (Neumann) Ferenc** 1878-1952; író, újságíró; a világszerte legtöbbet játszott magyar drámaíró, A Pál utcai fiúk című ifjúsági regény szerzője.

- **Bíró (Schweiger) László** 1899-1985; magyar újságíró, feltaláló, leghíresebb találmánya, ami világhírűvé tette, a golyóstoll.

- **Szilárd (Spitz) Leó** 1898-1964; atomfizikus, aki elsőként ismerte fel, hogy a nukleáris láncreakció létrehozható, emiatt az „atombomba atyjának” is nevezik.

- **Gábor (Günszberg) Dénes** 1900-1979; fizikus, gépészmérnök, villamosmérnök, a holográfia módszerének kifejlesztője, amelyért 1971-ben fizikai Nobel-díjat kapott.

- **Erdős Pál** 1913-1996; a 20. század egyik legkiemelkedőbb magyar matematikusa, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

- **Kálmán (Koppstein) Imre** 1882-1953; zeneszerző, karmester, a magyar operett egyik kimagasló alakja; legsikeresebb műve a Csárdáskirálynő, a világszerte legtöbbet játszott

magyar operett.

- **Teller Ede** 1908-2003; atomfizikus, a „hidrogénbomba atyjának” is nevezik.
- **Wigner Jenő** 1902-1995; atomfizikus, atomelméleti kutatásai elismeréseként fizikai Nobel-díjat kapott 1963-ban.
- **Neumann János** 1903-1957; matematikus, a számítógép elvének feltalálója; nevét holdkráter őrzi.

Tisztelt Vendégeink, Tisztelt Tanulóink, Tisztelt Megemlékezők!

A sors úgy hozta, hogy a mai megemlékezést április 11-én tartjuk. Ez a nap hosszú évtizedekig ünnepnap volt a kiegyezés utáni Magyarországon. Ez a nap ugyanis az 1848-as áprilisi törvények szentesítésének a napja. Az áprilisi törvénykönyv pedig egy polgári liberális alkotmányosság alapja volt. Ennek pedig alapelve az, hogy minden ember jogosult arra, amit az egyének jogi egyenlőségének neveznek. E jogok között pedig a legalapvetőbb az élethez való jog.

Nos, Magyarország a második világháború során és különösen 1944-ben súlyosan megsértette ezeket a jogokat saját állampolgáraival szemben. Ez olyan bűn, amire magyarázatot lehet találni, de mentséget soha!

Úgy gondolom: a jövő generációinak feladata az, hogy olyan Magyarországot alakítsanak ki maguknak, ahol ez soha többé nem fordulhat elő.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Békéscsaba, 2014. április 11.

Komáromi István

